

Bert Koene, *De Caeskopers. Een Zaanse koopmansfamilie in de Gouden Eeuw* (Hilversum: Verloren, 2011, 212 p., ISBN 978 90 8704 217 2).

Op 19 december 1676 schaatste de Zaanse koopman Claas Arisz Caeskoper met drie metgezellen in één dag bijna driehonderd kilometer. De tocht voerde hen langs alle steden van Noord-Holland. In vergelijking met deze twaalfstedentocht is de Friese elfstedentocht van bijna tweehonderd kilometer ‘een rit voor krabbelaars’, aldus Bert Koene in *De Caeskopers. Een Zaanse koopmansfamilie in de Gouden Eeuw*. De auteur, die de laatste jaren meerdere publicaties op het gebied van de lokale geschiedenis op zijn naam heeft geschreven, heeft vooral oog voor het alledaagse leven in voorbije tijden. In het onderhavige boek dringt hij door tot in het dagelijkse doen en laten binnen een Zaanse koopmansfamilie in de zeventiende en achttiende eeuw, een periode die langer duurde dan de ondertitel aangeeft. Zijn belangrijkste bron is het *Nootysye Boeck* van Claas Arisz Caeskoper (1650-1729). Deze koopman uit Koog aan de Zaan heeft hierin zestig jaar lang allerlei aantekeningen over het wel en wee van zijn familie en vriendenkring genoteerd.

Op zichzelf biedt dit egodocument te weinig om er een interessant boek op te baseren. De notities zijn zeer beknopt en zakelijk en bieden vooral details in weersomstandigheden en afstanden in zelf getelde looppassen. Zo vermeldt Claas Arisz over de twaalfstedentocht alleen de namen van zijn metgezellen, die van de steden waarlangs ze trokken en de uren van start, pauzes en aankomst. Over hun belevenissen, gedachten en gevoelens wordt niet gerept. Toch weet de auteur over die tocht genoeg wetenswaardigheden te vertellen. Dit voorbeeld laat ook zien hoe zijn werkwijze is. Zo heeft hij uit ander archiefmateriaal meer gegevens over zijn metgezellen weten te achterhalen. Dan blijkt onder meer dat Claas Arisz met een van hen een zeiltochtje over de Zaan heeft gemaakt in aanwezigheid van tsaar Peter de Grote. Op een kaartje is aangegeven hoe de route van de schaatstocht moet zijn gelopen en zodoende is berekend wat de afstand is geweest. Ook tracht de auteur op basis van primaire en secundaire literatuur regelmatig te achterhalen in hoeverre het leven van Claas Arisz overeenkwam met of afweek van wat toen gangbaar was in Zaanse handels- en ondernemerskringen. In dit geval is het niet bekend of deze twaalfstedentocht toentertijd opzien heeft gebaard. Wel weet de auteur nog te vertellen dat elfstedentochten in Friesland al in de zeventiende eeuw werden gereden.

Wat lezen we nog meer in *De Caeskopers*? De auteur volgt Claas Arisz zoveel mogelijk chronologisch op de voet. Meerdere familiedocumenten stonden hem ter

beschikking, waardoor een aantal generaties Caeskopers kan worden gevolgd: vanaf overgrootvader Aris Dirksz via zijn ongetrouwde zoon Gerrit Claasz, waarmee het geslacht in mannelijke lijn uitstierf, tot en met zijn kleinkind Gerrit Caeskoper Honigszoon. Deze laatste, via zijn vader behorend tot de bekende koopmansfamilie Honig, kreeg het gehele kapitaalbezit in handen dat door Claas Arisz en zijn zoon uit vooral de olieproductie en -handel was opgebouwd. Volgens de auteur werd met dit kapitaal de kiem gelegd waaruit het bekende levensmiddelenconcern Honig groeide.

Over deze familieleden wordt verhaald over geboorten, verloven, huwen, wonen, uitstapjes, ziekte, sterfte en testamenten. Daarbij trekt Koene vergelijkingen met wat hij in historische literatuur hierover in algemene zin heeft gevonden. Op die manier verschaft hij de lezer een bredere kijk op kwesties als 'klaarvrijen', binnentrouw, ongehuwde staat, kinderdood, erfenisproblemen, enz. Bovendien voorkomt hij daarmee dat de lezer verzandt in de soms al te gedetailleerde uiteenzettingen over familierelaties. Lezers die al op de hoogte zijn van wat historisch onderzoek hierover aan het licht heeft gebracht, komen evenwel weinig nieuws tegen. Dat geldt ook voor de gegevens over het reilen en zeilen van de koopman op economisch gebied. Claas zelf schreef daar weinig over in tegenstelling tot zijn broer Gerrit. Uit zijn onoverzichtelijke correspondentie blijkt maar weer hoe het zakenleven toen steunde op het vertrouwen in samenwerkende familieleden. We zien hoe ook Claas en Gerrit hun investeringen verspreiden over verschillende ondernemingen. Zo bezaten zij parten in verschillende industriemolens (vooral oliemolens), namen zij regelmatig deel aan de walvisvaart en dreven zij handel in hout en zout. Zij waren dus niet alleen kooplieden, maar ook ondernemers.

Aan het religieus leven is een apart hoofdstuk gewijd. De Caeskopers waren zoals veel Zaanse kooplieden doopsgezind. We lezen over scheuringen en herenigingen binnen deze beweging en over spanningen die al te vrijzinnige vermaners (predikanten) opriepen. Daarentegen gingen de gereformeerden en de doopsgezinden vrij soepel met elkaar om. Ook tussen de welgestelde koopman en zijn werkvolk gaapte geen diepe kloof, zoals blijkt uit de aanwezigheid van Claas bij familiefeesten van zijn molenknechten.

Het is Koene gelukt een leesbaar en onderhoudend portret te schetsen van een Zaanse koopmansfamilie. Maar hoe representatief is zijn verhaal voor de gehele koopmansstand in ons land in de vroegmoderne tijd? Volgens de auteur leidden de Zaanse kooplieden in vergelijking met hun Amsterdamse collega's een eenvoudig leven. 'Hoe innovatief en gedurfd hun ondernemerschap in de industriële benutting van windkracht ook was, zij bleven dorps in hun manieren'. Jammer is dat voor deze bewering een onderbouwing ontbreekt. Het boek zou in kracht hebben gewonnen indien de auteur de mentaliteit van de Zaanse koopman had vergeleken met die uit andere streken en steden.

Herman Kaptein, Hogeschool van Amsterdam

